

Selin Terzi

*Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

"Asidir Kartalın Çocukları
Ama iyi yönleri eksik olmaz
Düşmanları sırtlarını gördü mü hiç?
Onlar gibi kim savaşın yükünü kaldırır
Risk ve ihtiyaç anında:
Ölümüne düşmanlar ama sadık dostlardır."(1)

Giriş

Balkanların kimi zaman "asi" kimi zaman "inatçı" kimi zaman "fevri" olarak tanımlanan halklarından biri olan Arnavutların kökeni hakkında bugün birçok teori ortaya atılmaktadır. 1896 yılındaki Kosova Vilayet Salnamesi'ne göre Arnavutlar Avrupa'ya Keltlerden az önce veya sonra gelmiş bir kavimdir.(2) Bir başka teori ise ilk Arnavutların soyunun İliyalılara (İllyria) ya da Traklara dayanmasıdır.(3) Evliya Çelebi'ye göre ise Arnavutların kökeni Kureyşlilerden (Arap) gelmekteydi.(4) Fakat tabii ki bunun bilimsel bir dayanağı yoktur. Evliya Çelebi *Arnavutça* (Arnavut Dili) hakkında ise kendi üslubuyla '*Ve 'Arnabud' diye Acem kavmi lakap demişler. Ve nice tarihçiler Arnabud kavmi yazmışlar, ama tatlı dildir, birbirlerine izzet ikram ile alçak gönüllü ve yumuşakça sözler söylerler.*'(5) demiştir. İşte bu millet bugünkü Arnavutluk, Makedonya'nın Batısı ve Güneybatısı, Kosova'da, Sırbistan'ın ve Karadağ'ın güneyinde, Yunanistan'ın kuzeybatısında yaşamıştır ve/veya yaşamaktadır. Din itibarıyla üç farklı mensubiyete sahip olan Arnavutlar genel anlamda *Tosklar* ve *Gegler* olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır.(6) Bu sebeple Arnavut kıyafetlerini dini, sosyal, bölgesel (coğrafi) olarak kabaca üçe ayırabiliriz. Dini kıyafetleri de kendi içinde üçe ayırabiliriz; Katolik, Ortodoks ve Müslüman kıyafeti. Sosyal kıyafetler ise; kasabalı ve köylü kıyafetleri olarak ikiye ayırabiliriz. Bölgesel kıyafetleri ise Arnavutların yaşadığı farklı bölgelere göre ayırmak mümkündür.

Arnavut Erkeklerinin Kıyafetleri

Arnavutların kıyafetleri bölgeden bölgeye değişim göstermektedir. Bu değişimlerin sebeplerini ise dini, sosyo-ekonomik ve coğrafi olarak sıralamak mümkündür. Biz bu yazıda öncelikle genel olarak Arnavut erkeği ne giyer ona değineceğiz. Bu kıyafetlerin baş aksesuarlarından bahsetmek gerekirse, *Plis* ya da *Qeleshe* (şapka) en önemli aksesuarlarından biridir. *Plis* etimolojik olarak *yünden yapılmış nesne* demektir. *Qeleshe* ise *Leshe* Arnavutçada *yün* anlamına gelmektedir *Qe* ise Türkçedeki -lı -lü ekidir. Yani *yünlü* anlamına gelmektedir. Eski zamanlarda Arnavutlar başlarını kazıtıp *Plis* ya da *Qeleshe* takarlardı. Bir inanişe göre bu gelenek Antik Roma'da yapılan bir törene dayanmaktadır. Bu törende köle azat edildikten sonra, saçları kazıtılır daha sonra başına özgürlüğü temsil eden beyaz bir şapka geçirilirdi. Antik Roma'ya dayandırılan bu aksesuar (*plis*) yapımı ise şu an sadece Arnavutluğun Kruja şehrinde devam etmektedir. *Plis*lerin büyük çoğunluğu beyaz olmasına rağmen özellikle Güney Arnavutluk'ta siyah olanları da mevcuttur. *Plis*lerin çoğu oval şekildedir fakat düz veya kuyruklu (*püsküllü*) şekilleri de vardır.

Sağda ve Solda Gega Kıyafetleri ile Ortada ise Toska Kıyafetleri ile Poz Veren Arnavutlar

Bir başka değişiklikte Kosova'nın Rugova bölgesinde takılan şapkaların (Plis) üzerinde beyaz ve uzun bir bez vardır. Manası ise şu şekildedir; Arnavutlar kendi kefenlerini şapkalarına sarmışlardır bu onlara hem ölümü her an hatırlatır hem de onların cesur olduğunu gösterir.

Ayrıca ünlü İtalyan ressam Gentile Bellini 1470 yılında Plis giyen bir Arnavut'u resmetmiştir. Kıyafetlerin bir başka parçası ise *Xhamadan* yani yelek ya da cekettir. Bölgeden bölgeye değişmekle beraber kimi yerde kollu kimi yerde ise kolsuz şeklindedir. *Xhamadan*'nın önünde ve içinde olmak üzere iki cebi bulunur. Köylülerin *Xhamadanı* daha sade ve tek renktedir, zenginlerin ise desenli ve daha renklidir. *Xhamadan*'nı kalitesi eskiden bir sınıf göstergesiydi.

Bir Plis Ustası

Geleneksel Rugova Başlığı

Geleneksel kıyafetlerinin bir başka parçası ise *Tirq* (Pantolon) dir. Çoğunlukla Kuzey Arnavutluk, Kosova ve Makedonya Arnavutlarının yani Geglerin (Gega) kıyafetidir. Çoğunlukla pantolonlarının ön tarafında, yanlarında ve paçalarında siyah işlemler olur. Pantolonun genel rengi ise beyaz veya kemik rengidir. İşlemlerin fazlalığı yine bir statü göstergesidir. Pantolonlar'ın yanındaki çizgiye ise *gaytan* denilmektedir. Kosova'nın kuzeyinde gri renkli pantolonlara da rastlanmaktadır. Bir diğer istisna ise İşkodra Gölü'nün etrafında yaşayan Arnavutlar tarafından giyilmektedir. Bu insanlar pantolon değil siyah renkte şalvar giymektedir. Güney Arnavutluk'ta da Fier bölgesi tam bir istisnadır tamamen siyah ve işlemlenmiş pantolon giyilmektedir. Yardımcı aksesuar olarak da; *Brez* (7) (kemer), *Çorape* (Çorap), *Opinga* (Ayakkabı) kullanılmaktadır. *Brez*, bezden yapılmaktadır ve bele sarılır, ya siyah ya da kırmızı renktedir. Çoraplar ise kışın soğuktan korumak için yünden yapılmaktadır. Güneyde dize kadar olur, kuzeyde ise ayak bileğine kadardır. *Opinga* ise, hayvan derisinden yapılmaktadır yine üzerindeki desenler ve renkler bir varlık göstergesidir. Kuzeydeki *Opingalar* daha ayağa oturan Güneydeki *Opingalar* ise daha gösterişli ve daha süslüdür.

Sadece İskoç Erkekleri mi Etek Giyer?

Pileli Etek yani *Fustanella* özellikle Toska Arnavutlarının geleneksel giysisidir. *Fustanella*, Gega Arnavutları tarafından hiç kullanılmamıştır. Toskaların yanında Yunanistan'da, Mora Yarımadası'nda, Türklerin yaşadığı Vistritza Vadisi'nde de giyilmiştir. *Fustanella* kelimesinin kökeni tartışmalı olmakla beraber İtalyanca *Fustango* (etek) + *ella* (diminutive) ekinden türediğini söyleyebiliriz. Bu giysi aynı zamanda Yunanistan'ın Epir bölgesinde Çam Arnavutları tarafından da giyilir. Otto, Yunanistan Kralı olduktan sonra (1833) *Arvanidlerden* (Yunanistan'da yaşayan Arnavutlar) ilham alarak *Fustanella*'yı Yunanistan'ın geleneksel kıyafeti olarak ilan etti ve hatta kendisi *Fustanella* giyerek objektiflere poz verdi. *Fustanella*'ya sadece Balkanlarda değil, Balkanlara uzak bir coğrafya olan Mısır'da da rastlamaktayız. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın ordusu ağırlıklı olarak Toska Arnavutlarından oluşmaktaydı. Ve onlar da bu geleneksel kıyafeti Mısır'da giymişlerdi. Hatta Mısır'ı ziyaret eden Fransız ressam Jean Leon Jerome'un da dikkatini çekmiştir. Ve bu durum resimlerine de yansımıştır

Kral Otto, Fustanella İle Objektife Poz Verirken

Arnavut Kadınlarının Kıyafetleri

Arnavut milleti tarihte ve bugün pek çok bölgeye ve ülkeye dağıldığı için geleneksel kıyafetleri bölgeden bölgeye çeşitlilik göstermiştir. Kıyafetlerle ilgili olarak yaptığımız genel ayrımı burada da yapabiliriz. Kadınların kıyafetleri de yaşadıkları yerlere göre, sosyo-ekonomik durumlarına göre ve hatta gittikleri yerlere göre (cenaze, düğün vb.) değişmektedir. Biz öncelikle genel olarak bir Arnavut kadını nasıl giyinir ona bakacağız. *Kapica*, kadınların başına taktığı başlıktır. Bu örtü bir kaç parçadan oluşur, bunlardan bir tanesi taç, omuzlarına kadar sarkan bez ve tacın önündeki süslü parçalardır. Bu parçalar sosyal statüyü göstermektedir. Bu başlıkların en güzel örneği ise Mirdita bölgesinde görülmektedir. Bir diğer parça ise, gömlektir. Gömlekler genellikle dokuma veya transparan kumaştan yapılır. Bu gömlekler genellikle beyaz veya kendinden simli kumaşlardan yapılır. Ayrıca dirsekten büzgülü olanları da vardır. Bir başka parça ise *Xhamadan* (yelek)dir. *Xhamadan* tek renk olup, genellikle işlemeli kısa ceketlerdir. Bu yelekler gömleklerin üstüne giyilir. Bazısı kolsuz, bazıları ise uzun kollu olur. *Xhamadan* yerine giyilen kaftanlar da vardır. Bu kaftanlar uzun olup, genellikle tek renk ve işlemelidir. Bu işlemler genellikle koyu zemin üzerine yapılır. Renkli veya desenli kaftanlar tercih edilmez. Bugün özellikle düğünlerde ve kına gecelerinde bu kaftanlar tercih edilmektedir. Korça, Berat, Üsküp ve Kosova'da yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir başka parça ise *Dimi'dir*. bu parça kadınların etek yerine giydikleri beyaz şalvardır yaygın olarak Tiran, Üsküp ve Kosova'da giyilir. Bir diğer parça ise *Xhubleta* (Cubleta), Kuzey Arnavutluk'ta dağlık bölgelerde giyilen, çan şeklinde sona doğru dalgalanan bir etektir. Günümüzde kadınların giydiği *Xhubletalar* siyah, genç kızlarınki ise siyah-beyazdı.

Mirdita Bölgesinde Giyilen Geleneksel Arnavut Kıyafeti

Arbresh (Arbireş)

Arnavutlar, bugün pek çok bölgede ve ülkede yaşamaktadır. Nüfuslarının yoğun olduğu ülkelerden biri de İtalya'dır. Osmanlılar, Arnavutluğu feth edince büyük bir Arnavut kitlesi, (Tosk) Güney İtalya'ya göç etti. Bu kadar uzun bir zaman geçmesine rağmen *Arbreshler* gelenek ve göreneklerini korudular. Ve Balkanlar dışındaki Arnavut kıyafetlerinin tek örneğini oluşturdular. İtalya'da Arnavutları diğer halklardan ayıran en önemli özellik onların gelenek-görenekleri ve kıyafetleridir. İtalya'nın genelinde 150 yerleşim yerinin neredeyse hepsinin kendine özgü kıyafetleri mevcuttur. Bu kostümler düğünler, vaftiz, festival ve karnaval gibi etkinliklerde giyilmektedir ve gerçek bir sanat eseri olarak görülmektedir.(8) Genel olarak, karakteristik bir başlığı bulunmakta, beyaz bir gömlek, altın işlemeli bir *Xhipuni* (yelek) ve iç içe geçmiş üç tane beyaz, üç tane sarı şeritten oluşan bir etek giyerlerdi. Arbresh kadınlarının geleneksel kıyafetleri ipekten yapılmaktadır, desenler altın ve gümüştedir. Arbresh bir kadın öldüğü zaman gelinliği ile birlikte defnedilirdi. Arbresh erkek kıyafetleri maalesef eskisi kadar kullanılmamaktadır ve geleneksel kıyafetleri yok olmuştur. Ancak günümüzde kalan parçalar ise, Plis, Xhamadan,ve Fustanelladır.

Geleneksel Arbresh Kıyfetleriyle Bir Kadın

Sonuç

Arnavutlar, kendilerine ait dilleri ve ülkeleriyle Balkanların en özgün halklarından biri olmuştur. Özellikle Arnavut milletinin farklı dinlere ve mezheplere mensup olması (Ortodoks, Katolik, Müslüman, Bektaşî) onların kültürel çeşitliliğini arttıran bir unsur olmuştur. Aynı zamanda, bölgesel farklılıklar, dillerindeki lehçe farklılıklarına ve gelenek-görenek farklılıklara yol açmış fakat bu durum onları sahip oldukları Arnavut kimliğinden uzaklaştırmamıştır.

Dipnot

- (1) Lord Byron'nun *Çajld Harold*(Child Harold), kitabından *Bijte e Shqipes* şiirinden (Arnavutçadan) çevrilmiştir.
- (2): H. Yıldırım Ağanoğlu, *1896 (Hicri 1314 Kosova Vilayet Salnamesi, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yay., İstanbul, 2000, s.331.*
- (3): Noel Malcolm, *Kosova, Çev., Özden Arkın, İstanbul, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999, s.52.*
- (4): *Günüümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 6.kitap -1.cilt, Haz.Seyit Ali Karaman,, YKY yay., İstanbul, 2010, s.126.*
- (5): *a.g.e., s.126.*
- (6): Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi-1 18. ve 19. Yüzyıllar, Küre yay., İstanbul, s.91.*
- (7): Jeninifer M. Scarce,*Lord Byron (1788-1824) in Albanian Dress, Ars Oriental, Volume:47, s.163.*

(8): Maria Frega, *Brevi Considerazioni sul Costume Delle Donne Arbreshe*, Apollinea, n.1 Gen –Feb, 2005.

Kaynakça

dtk.rks-gov.net

www.gazetametro.net/ Veshjet tadicionale shqiptare nje thesar i rralle.

www.arbitalia.it// Maria Frega ‘*Brevi Considerazioni sul Costume Delle Donne Arbreshe*’ Apollinea,N.1 Gen-Feb, 2005.

Jenifer M. Scarce,*Lord Byron (1788-1824) in Albanian Dress*,Ars Oriental, Volume:47, s.158-177.

Leyla Belkaid, *Albania*,Encyclopedia of National Dress Traditional Clothing around the World, Editor: Jill Condra, Volume I, California, 1968.

Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, Küre yay., İstanbul, 2016.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi – 6. Kitap, Haz: Seyit Ali Karaman, YKY yay., I.Baskı, İstanbul, 2010.

Yıldırım Ağanoğlu, *Kosova Vilayet Salnamesi*, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği yay., İstanbul, 2000.

Noel Malcolm, *Kosova*, Sabah yay., Çev. Özden Arıkan, İstanbul, 1990.